

PRIKAZI

(NE)OSTVARENA UTOPIJA

Maša Kolanović, *Metafora kapitalizma. Ekonomski imaginarij Sjedinjenih Američkih Država u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća*, Zagreb: Stilus, 2024, 364 str.

U poznatoj Baudrillardovoj knjizi o Sjedinjenim Američkim Državama (dalje: Amerika), dok je filozof boravio u toj državi za Reaganove vladavine, navodi se: “Amerika, to je ostvarena utopija. Ne treba suditi o njenoj krizi kao što bismo sudili o našoj, krizi starih evropskih zemalja. Naša je kriza – kriza istorijskih ideala podleglih nemogućnosti svog ostvarenja. Njena je kriza – kriza ostvarene utopije suočene sa svojim trajanjem i neprekidnošću. Idilično ubedenje Amerikanaca da predstavljaju centar sveta, vrhovnu moć i apsolutni model uopšte nije pogrešno. I ono se ne zasniva toliko na sirovinama, tehnologiji i oružju, koliko na čudesnoj pretpostavci ostvarene utopije, jednog društva koje se, s nama možda nepodnošljivom čistotom, zasniva na ideji da predstavlja ostvarenje svega onoga o čemu su drugi sanjali – pravde, obilja, prava, bogatstva, slobode: ona to zna, ona u to veruje, i napokon, drugi u to veruju također” (Bodrijar 1993: 76–77). Maša Kolanović, književna znanstvenica i spisateljica koja se svojim dosadašnjim prikazima različitih aspekata “ostvarene utopije” afirmirala kao jedna od najboljih domaćih poznavateljica diskurzivnih konstrukcija i reprezentacija Amerike, u svojoj najnovijoj knjizi *Metafora kapitalizma. Ekonomski imaginarij Sjedi-*

njenih Američkih Država u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća nudi dosad najdetaljnije i metodološki najdiscipliniranije analize tragova Amerike, tog doista neiscrpnog vrela inspiracije i/ili frustracije, u žanrovski različitim tekstovima (pismima, putopisima, dnevničkim zapisima, fikcionalnim tekstovima u užem smislu) profesionalnih i neprofesionalnih pisaca u Hrvatskoj.

U metodološkom su smislu književne analize u toj knjizi uokvirene dvjema premisama: prvo, heterogeni književni i kulturološki pogledi na Ameriku predstavljeni su u složenom suodnosu s društveno-povijesnim kontekstom u sinkronijskoj i dijakronijskoj perspektivi i, drugo, američki kulturni imaginarij promišlja se u dubljoj logici njegove povezanosti s kapitalizmom kao, kako Kolanović navodi, “centrifugalnom silom koja okuplja rasuti teret jednog velikog arhiva američkih tema i motiva” (11). Dijelom u kontekstu već duboko ukorijenjene teze o nacijama kao “zamišljenim zajednicama” B. Andersona, autorica u ovoj knjizi pomnim čitanjem niza fikcionalnih i nefikcionalnih tekstova dokazuje konstruktivnost predodžbi o Americi, tom tako poznatom, a opet tako stranom i drukčijem kulturnom prostoru, usto što pitkim i informiranim pismom senzibilizira čitatelja na složen prostor djelovanja književne i kulturne građe u odražavanju i stvaranju tih predodžbi. Naime, unatoč tomu što Kolanović, i sama autorica nekoliko knjiga o kapitalizmu i/ili Americi, i zbog spisateljskog iskustva i zbog profesionalnoga bavljenja književnim tekstom, razumije i u svojoj knjizi prikazuje da je on uvijek autonomna književna cjelina stvorena po umjetničkim, unutarknjiževnim principima, on se ipak, promatran iz perspektive prikazivanja Amerike kao jedne od “velikih metanaracija Zapada” (81), ne može izuzeti

iz društveno-političkog konteksta u kojem nastaje. Samim time književni tekst uvijek stvara, naglašava Kolanović pozivajući se na Ritu Felski, određeno društveno znanje koje posebno dolazi do izražaja u jednom specifičnom odvoju knjige. Naime, osim što interpretira tekstove kanoniziranih pisaca, znanstvenika, umjetnika, mislilaca i publicista, poput Miroslava Krleža, Ante Tresića Pavičića, Otona Ivekovića, Vladimira Dedijera, Aleksandra Flakera, Ljube Babića, Dubravke Oraić Tolić, Dubravke Ugrešić i Miljenka Jergovića, autorica u poglavlju naslovljenom "U potrazi za kapitalom – pozdrav iz Čemerike!" daje prikaz "zemlje blagostanja" iz perspektive ekonomskih iseljenika koji su u Ameriku otišli "trbuhom za kruhom" te tijekom te životne avanture ispunjene svakodnevnim egzistencijalnim bitkama nisu bili zaštićeni ni administrativno ni finansijski. Zbog toga njihove bilješke o iskustvu s ekonomskog dna "američkog sna" posreduju vrlo vrijedne uvide u klasnu piramidu toga sna, a radikalna izmještenost iseljenika rezultirala je refleksijama koje su se kretale od utopijske snage materijalnog blagostanja do klasno artikulirane demontaže toga iskustva (131). Tako se u nefikcionalnim tekstovima Stjepana Lojena, Luisa Adamića i Josipa Kraje govori o bijednim životnim uvjetima i konfliktnom okružju doseljeničkog radništva, primjerice Kraja svoju šokiranost zatečenim izriče ovim riječima: "Stajao sam ukočen. Nijesam mogao misliti. Ovakva prizora još ne doživjeh. Dvadeseto stoljeće, Amerika! U okolici Dubrovnika, na marvu se je bolje pazilo" (152). Takvi primjeri, koji su u ovoj knjizi dobili zasluženu pozornost, ukazuju na poetiku kontrasta koja čini samu jezgru američke "ostvarene utopije": s jedne strane, to su pravda, obilje, pravo, bogatstvo, sloboda, što je spomenuo Baudrillard u svojoj

nipošto apolozijskoj knjizi, s druge strane – ipak – to su nehumanost, brutalnost, potlačenost, izrabljivost i mehanicizam kao naličje tog budućnosti okrenutog narativa.

Sljedeća je specifičnost ove vrijedne i opširne knjige u tome što nacionalnu književnost, koja joj je u fokusu, odbija promatrati u izoliranosti jer, kako Kolanović točno navodi, "komparativna perspektiva neizbježna je u složenijem sagledavanju šire slike" (11). Po tom je komparativistički impostiranom usmjerenju knjiga doista značajna intervencija u uobičajenije kroatističke studije. Polazeći od teze da je inozemni književni korpus posebice bitan u kreiranju predodžbi o Americi u Jugoslaviji tijekom najranijeg poraća jer je socijalistička predodžba o Americi tada već zadobila gotovo kanonski status u politički srodnim kulturama, Kolanović se u poglavlju "Neprijatelj broj jedan" osvrće na putopise V. Majakovskog, E. E. Kische i Il'fa i Petrova kojima stvara dobru podlogu za prikaz jedne od osnovnih provodnih misli drugoga dijela knjige: jugoslavenski socijalizam i potom rat i tranzicija u kapitalizam (od "komunističkoga" oka Slavenke Drakulić do "postjugoslavenskog" oka Dubravke Ugrešić) učinili su Ameriku dostupnijom domaćim piscima, ali i podložnijom pamćenju socijalističke kritike kapitalizma i osobnim i kolektivnim iskustvom ekonomske tranzicije, te je samim time njezin imaginarij podvrgnut detaljnijoj i iznijansiranoj dekonstrukciji kroz koju su se često propitivala goruća pitanja matične (post) jugoslavenske sredine.

Isticanjem da je Amerika puno više od onoga što je moguće obuhvatiti jednom knjigom (a to je najviše evidentno, već gotovo intuitivno izjednačavanje Amerike s kapitalizmom) Kolanović joj je skromno predvidjela ograničene spoznajne dosege.

Međutim, njome se ipak postiže puno više: u vremenima slavljenja STEM-a i svrstavanja književnosti i znanja koje ona nudi u sferu spoznajno malo relevantne zabave za dokone *Metafora kapitalizma* uvjerljivo pokazuje da književni tekstovi ipak značajno zasijecaju u kolektivne kulturne predodžbe, i to teško ukrotivim, složenim, paučinastim, ali i vrlo korisnim moralnim i estetskim znanjem koje je danas, u vremenima naglih

i nepredvidivih geopolitičkih preslagivanja, itekako važno (s)poznavati.

Danijela Lugarić Vukas

LITERATURA

Bodrijar, Ž. (Baudrillard, J.) 1993. *Amerika*. Prev. M. Baštić. Beograd: Buddy Books – Kontekst.

O KORISNOSTI ILI ŠTETNOSTI POSTMODERNIZMA ZA HISTORIJU

Jan Rehmann, *Deconstructing Postmodernist Nietzscheanism. Deleuze and Foucault*, prev. Kolja i Larry Swingle, Leiden/Boston: Brill, 2022, 329 str.

Knjiga Jana Rehmana objavljena u engleskom prijevodu 2022. (a u mekom uvezu za američkog izdavača Heymarket Books 2023) ima povijest nastanka koja seže dva desetljeća unatrag. Njezina prva verzija objavljena je na njemačkom jeziku 2004, a nastala je na temelju Rehmannove berlinske habilitacijske teze iz 2003. godine. Nakon dakle gotovo dvadesetak godina pojavila se u verziji na engleskom jeziku, ali u obliku koji nije tek prijevod s njemačkog, nego

prerađeno izdanje koje uključuje dijelove koji su dodani ovoj verziji. Osim takvih sadržajnih proširenja knjiga je ažurirana i s obzirom na stručnu literaturu koja se pojavila u međuvremenu, a pritom se Rehmann također nije zadržao samo na dopunjavanju bibliografije, nego je mjestimice u pojedinim poglavljima komentirao noviju literaturu. Treba reći da Rehmann sve opaske o porijeklu, verzijama i dijelovima knjige jasno iznosi odmah na njezinu početku (19–21), u “Uvodu” koji uz osnovne crte argumentacije donosi i pregled sadržaja pojedinih poglavlja.

Raznovrsne dopune koje od knjige čine novu verziju nametnula je činjenica da je Michelu Foucaultu posvećeno najviše prostora u njoj – od sveukupno šest poglavlja koja pored “Uvoda” tvore knjigu Foucaultom se bave četiri, a i ono završno posvećeno je utjecaju njegovih predavanja s kraja 1970-ih, pa time posredno opet Foucaultu. Na dopune je dakle nužno utjecala razgranata industrija sekundarne literature